

Excursus III

Niki de Saint Phalle/Harry Mathews i Anthony Bonner/Eva Bonner: records de París, Niça i Mallorca. Notes de tres entrevistes amb els Bonner

Concepció Boncompte

En saber a través d'una carta de Harry Mathews que a Palma hi vivia Anthony Bonner, íntim amic seu i amb qui havia passat a establir-se a Mallorca des de París, vaig intentar conèixer-lo. Volia fer-li una sèrie de preguntes. No en va fou ell qui va portar una caixa de pintures i papers a la Niki quan estava internada a Niça a l'any 1953 i el seu obsequi va ser determinant per a la carrera de l'artista. Vull agrair a P. de Montaner que em facilités el telèfon de la seva amiga Lluïsa Cotoner; que aquesta em posàs en contacte amb la seva germana Almudena Cotoner; i que aquesta darrera, després de consultar-ho amb la filla d'Anthony Bonner, em donés permís per a trucar-li (fig. 35). Ha estat una cadena d'amabilitats per part de tots. Casualitats de la vida, després vaig saber que la Deborah Bonner, l'excel·lent traductora que havia traduït tres articles meus sobre Picasso a l'anglès, era filla d'Anthony!

16 ABRIL 2015: entrevista a Anthony Bonner per telèfon

CB Es coneixen amb els Mathews a Menton al 1953 en ocasió d'un festival de jazz?

AB No, i no era un festival de jazz sinò un festival de música clàssica! Jo ja era amic d'en Harry des dels 14 anys. L'amistat amb en Harry és la més antiga entre les meves amistats. En Harry volia ser director d'orquestra i jo compositor, i tots dos vàrem estudiar música a Harvard. Després ens vàrem tornar a trobar a París. En Harry va venir amb na Niki i na Laura, la seva filla. A París llogàrem junts una casa amb dos moixos a prop de la Porte d'Orléans (devora la intersecció de la rue Général Leclerc i la rue d'Alésia). Els moixos ja hi eren. Van ser els moixos els que ens van adoptar a nosaltres.

CB I què va passar a Menton al 1953?

AB Jo i la meva dona vàrem anar a veure els Mathews a Menton, on havien llogat una casa. Quan vàrem arribar en Harry ens va dir que na Niki estava internada. Ens vàrem quedar xocats. Ens vàrem trobar amb aquest panorama.

CB Com és que se li va ocórrer portar-li a la Niki una caixa de pintures i papers quan la va anar a veure al psiquiàtric?

AB Veus un amic amb problemes i amb inclinacions cap a l'art, i sembla que això és la solució lògica.

CB És que el que féu vostè va ser determinant per a la Niki, i ella ho explica en les seus llibres, biografies, etc.

AB Només li vaig proporcionar les eines.

CB Recorda els *collages* que feia la Niki quan estava internada, abans que vostè li portés les pintures?

AB No, no ho record.

CB Com és que varen anar les dues parelles a Mallorca?

AB Jo estudiava música i tenia uns doblers estalviats. Volia anar a un lloc econòmic. Un veïnat pintor americà ens va parlar de Mallorca i d'Espanya. Espanya, aleshores, era per a nosaltres totalment desconeguda. Només sabíem que hi havia "toreadores". També varen venir amb nosaltres (o ja hi eren, o varen venir més tard) una parella d'amics (ell era traductor). A Mallorca nosaltres ens vàrem instal·lar a Sant Agustí, a prop de Palma.

CB Recorda la vida de la Niki a Mallorca? Què pintava?

AB Jo era més amic d'en Harry, amic de joventut, i als dos ens agradava la poesia. Llegíem poesia plegats. Teníem bastant contacte amb na Niki per altres raons. Per exemple pel naixement del seu

fill Philip, Na Laura, la filla gran, es va quedar a ca nostra.

CB La Niki es va cansar de l'ambient de Deià: sap per què?

AB No ho sé.

CB A quin lloc de Deià vivien els Mathews?

AB Al principi en una casa a prop de Can Graves a la carretera, a la dreta, abans d'arribar a Can Graves, més a prop del poble. Després varen llogar una casa a Llucalcari, entrant al poble a la dreta. Era una casa deliciosa: cap habitació estava al mateix nivell²⁵³

CB Després de la partida dels Mathews de Mallorca, han mantingut la relació?

AB Sí. Quan anàvem a Nova York ens vàiem amb en Harry. Amb na Niki fa molts anys que no ens veiem. La darrera vegada va ser sopant a París amb en Harry, aquell escultor suís (Yves Tinguely parella de na Niki), na Niki, n'Eva, jo i les nostres dues filles. Aproximadament el 1962.

CB Què em pot dir de la Niki i de la seva obra?

AB Sempre he estat un gran admirador seu. Sempre que he pogut he anat a veure les seves exposicions. A Nova York vaig veure amb molt d'interès una pel·lícula sobre na Niki i els seus treballs, boníssima!

AB Per què no ve un dia a ca meva i seguim parlant?

CB Encantada.

20 ABRIL 2015: entrevista a casa d'Anthony Bonner (Palma)

AB Vaig recordar que un dia que vaig visitar na Niki al psiquiàtric, estant a l'habitació, na Niki li va preguntar a en Harry què era allò que hi havia a la finestra (a les finestres hi havia reixes), i en Harry li va contestar que era perquè no entressin els ocells.

CB Li he portat els llibres que tinc de la Niki: em va dir per telèfon que li agradaria veure'ls.

AB [Mirant les fotos de na Niki com a model] Ah! sí... era guapíssima, però ella normalment no es vestia mai així. Ella anava sempre vestida com a la foto que surt davant del seu quadre, a Deià el 1954. Però un dia que vàrem anar a un concert a la sala Gaveau, a París, ella es va maquillar molt bé i es va arreglar molt, i quan vàrem arribar a l'acte tothom es girava per mirar-la. Era tan guapa que podia atreure l'atenció de tota una sala de concert.

CB Quan va veure en Harry per darrera vegada?

AB A Nova York fa dos anys. Ara els viatges transatlàntics se'ns fan pesats [AB té 87 anys]

CB Quina és la darrera exposició que ha vist de la Niki?

AB A Nova York fa 5 o 6 anys.

CB L'any 1953 van anar a Menton només per passar uns dies amb en Harry i la Niki?

AB No ho recordo molt bé. Però a Menton o Niça, l'any 1953, un hongarès que era un poc amic d'en Harry va organitzar un festival de música. En tornar a París [1953] vàrem llogar una casa amb en Harry i na Niki a prop de la Porte d'Orléans. A la casa hi havia dos moixos que ens van adoptar. Na Niki els va anomenar: *Chat gris* i *Chat noir*. Els hi parlava: *Pour quoi tu fais ça*, etc.

CB I la Niki, com estava?

AB Molt relaxada, alegre, supertranquil·la. I era molt bona cuinera!

CB En viure junts, deu recordar el que pintava la Niki.

AB Ella va seguir pintant, però com que encara no estava molt segura de quin seria el seu camí artístic, no li agradava massa ensenyar el que feia. Record que quan vàrem arribar en vaixell a Palma, a en Harry el va impactar veure una catedral que sorgia del mar. En aquell temps no hi havia la carretera i semblava que la catedral estigués al mar.

²⁵³ William Graves m'ha identificat aquestes cases. La casa de Deià és Ca n'Anita, i avui la porta una dona del poble. La casa de Llucalcari ara és propietat d'Oleguer Armengol.

CB Recorda qui va ser la persona que els va parlar de Mallorca?

AB A París, un veïnat pintor. Un tipus amb resposta per a tot, i després pot ser no era veritat res del que havia dit. Quan jo arribava a casa i cercava, veia que el que havia dit ell no era veritat, però ja era massa tard perquè jo ja havia perdut la batalla. Ell sempre guanyava. Ho sabia tot.

CB Em sembla que no li agradava gens aquest pintor.

AB Ell deia que la seva pintura estava 60 anys avançada respecte del seu temps! Ens va dir que a Mallorca podies comprar 25 costelles de xai per un dòlar, que les llimones eren gratis i que es podia esquiar! Pot ser era amic de Bill Waldren.

CB He sentit a dir que la Niki va aprendre a dibuixar a Deià...

AB [Fa cara de sorpresa].

CB Ja em sorprenia, ja. No veig cap canvi, a nivell de tècnica dibuixística, entre els quadres d'abans i els de després de Deià. És més, la Niki ja havia descartat les classes acadèmiques quan vivien a Cambridge; i el pintor Hugh Weiss, a París, li havia desaconsellat totalment.

AB N'Hugh Weiss era molt discret.

CB La Niki explica que vostè –perdó: tu– li vas presentar n'Hugh, i que ell va ser el seu mentor durant 5 anys. Ell la guiava. Cada tres mesos anava a veure el que havia fet i li assenyalava quines parts del quadre estaven influenciades per un pintor o un altre i, també, aquelles parts on la Niki era més absolutament original, on era més ella!

AB En Hugh Weiss era un pintor figuratiu. Quan na Niki va començar amb “els Tirs” no li va agradar. Ho trobava massa... com a espectacular, massa.... Ell considerava que na Niki havia de seguir amb les pintures.

CB Saps per què els Mathews varen escollir anar a Deià i vostès no?

AB Per jo, Deià és molt maco, però és una colònia d'artistes i és tot un xafardeig. Més tard les meves filles hi tenien amics, i quan hi anaven sempre els explicaven xafardeigs!²⁵⁴

AB A Nova York vaig veure una pel·lícula sobre na Niki que explicava el *Jardin des Tarots*. L'has vist?

CB No...

AB És molt bona, t'agradaria.

CB La buscaré a Internet...²⁵⁵ Saps si la Niki tenia molt d'interès en el món esotèric? [Li ensenyo la foto d'ella, en Harry i la Laura a Deià amb el gos Anubis, el text i els símbols esotèrics egipcis].

AB Les coses que feia na Niki eren més intuïdes que no pensades. Era una persona molt intuïtiva i no solia donar explicacions... Saps qui és en Charles Yves?

CB No.

AB Era un compositor americà de principis del segle XX. Tenia un caire tradicional i un altre caire més fora de lloc. Ell treballava en una companyia d'assegurances i, a més, feia música. Va escriure una sonata molt difícil de tocar, un músic se li va queixar una mica i ell li va contestar: “No tens per què tocar-la, una sonata pot anar al parc i tranquilament seure's a un banc”²⁵⁶.

CB Em pots explicar alguna cosa de la vida de la Niki a Mallorca?

AB Difícil d'explicar. Na Niki era molt intuïtiva. Podia venir amb nosaltres, ser molt efusiva i després desaparèixer un temps. No era efusió falsa, era molt sociable. Però no tenia necessitat de contacte. Ens relacionavem molt més amb en Harry. Na Niki era una persona diferent. No arribaves a conèixer-la mai molt bé. Però érem molt bons companys! La darrera vegada que vàrem veure na Niki vàrem anar a sopar a París amb ella, amb en Harry, amb l'escultor suís Tinguely, les nostres filles.... En Tinguely era simpatiquíssim, no era gens “divo”. A les nines les va fer riure, feia pallassades. Aproximadament deuria ser el 1962.

CB Amb tants anys que us vareu relacionar amb la Niki, em podries dir com era ella com a ésser humà?

²⁵⁴ Sembla que l'horroritza.

²⁵⁵ Trobat: és una pel·lícula de Peter Schamoni.

²⁵⁶ En aquesta línia de respostes, li explico que una vegada una senyora digué a Picasso que no entenia res de la seva exposició, i ell li va contestar: *¡Sólo faltaría!*

AB Era un poquet misteriosa. Era molt afectuosa, o bé es retirava. Quan la vàiem era molt afectuosa, però després podia estar molt de temps sense venir.

CB I quan vivíeu junts a París?

AB En aquella época ella era més oberta. Li agradava parlar amb els moixos.

CB Quan va conèixer la Niki?

AB Cap al 1952. Em va sorprendre llegir poesia escrita per na Niki. No m'ho imaginava.

CB Doncs a Deià, almanco, en va escriure una [la hi mostro].

AB Saps per què na Niki va dir que jo era músic de jazz? Ho vaig llegir en una autobiografia que vaig trobar a internet. Ella em defineix com a músic de jazz.

CB Sí, ho he llegit, però no sé per què.

AB Fa temps que jo havia deixat de tocar jazz i un dia vàrem anar tots quatre a sopar a casa d'un director d'orquestra, Keith Humble, un pianista fabulós. Ens vàrem posar a tocar jazz a quatre mans. Quan jugues a tennis amb algú que és molt millor que tu, o t'enfoneses o et superes a tu mateix. Amb la música és el mateix i aquella nit, en lloc d'enfonsar-me em vaig superar a mi mateix tocant! Va ser la meva darrera intromissió en el món del jazz.

CB Ara ja hem parlat molt de la Niki i m'agradaria saber sobre la teva vida. En Perico de Montaner diu que ets un home tan discret que ningú no sap res de tu!

AB [Riu]. A la meua vida hi ha hagut una sèrie de canvis. Quan vaig arribar a Mallorca [1954-1958] volia ser compositor, vaig escriure, també, música dodecafònica. Però vaig veure que jo no era compositor.

CB No ho entenc, m'ho podries explicar millor?

AB Em costava molt compondre²⁵⁷. Amb la música que jo feia no podia reunir 500 persones en una sala²⁵⁸. Aleshores, el tercer matrimoni que havia vingut amb nosaltres a Mallorca (una mica abans o una mica després) des de París, i que s'havia quedat dos anys a l'illa, estaven treballant a Nova York. Ell era el traductor Lowell Bair i em va dir que per què no provava, jo també, a fer de traductor. [...] L'any 1958 vàrem marxar a Nova York per passar-hi un any i mig. Havíem vingut a Mallorca per 6 mesos, i ens hi havíem quedat 4 anys. A Nova York, jo vaig proposar de traduir François Villon a un editor conegut de Bair, i va acceptar. A Nova York també vaig treballar com a crític musical. L'editor de R.F.C. Hull, traductor de Carl Jung passava els estius a Mallorca [#114]²⁵⁹. Vaig pensar a traduir Ramon Llull i li ho vaig proposar. Com que Carl Jung parla de Llull, va ser l'únic editor americà que no em va preguntar "Ramon què?" [M'ensenya els llibres de Llull traduïts a l'anglès i editats per Princeton University Press, on treballava l'esmentat editor que passava els estius a Mallorca i que, pel que entenc, devia ser una persona molt interessant].

CB I el teu interès per la botànica?

AB Respecte a la botànica: jo anava dues vegades per setmana per la muntanya amb un amic anglès, Robert Kenyon, que és qui em va incitar a parlar en mallorquí (ell ja el parlava). Aquí hi havia dues llengües, per una banda l'oficial i escrita, el castellà, que proporcionava una informació "oficial" i limitada. Per un altre costat, hi havia la llengua popular i oral: el mallorquí. La gent deia poca cosa interessant en la llengua oficial, en canvi en el seu parlar mallorquí s'explicaven amb tot detall. Si volia viure aquí i entendre-ho tot, havia d'aprendre el mallorquí. Em varen començar a interessar els temes botànics. Per exemple: veia penyes que en altres llocs haurien estat totalment pelades però que aquí tenien flors, aleshores jo em preguntava per què era així? Però no hi havia llibres, només publicacions puntuals i de difícil accés. [...] Hi havia un botànic al qual jo li feia preguntes: el pare Bonafé. Existia una botànica de finals del segle XIX bona, però havia plogut molt des d'aleshores. També hi havia una botànica d'un americà dels anys 30 només a la Biblioteca March. Si un volia

²⁵⁷ Entenc que havia de fer un esforç enorme i posar-hi més hores que altres.

²⁵⁸ Entenc que Bonner creu que la música que componia no tenia la qualitat desitjada, diu que el que sortia d'ell (musicalment parlant) no era suficientment fluid.

²⁵⁹ Es tracta de Gerhard Adler.

aprendre sobre botànica balear era difícil (estudis monogràfics). En edicions posteriors del meu llibre *Plantes de les Balears* em va ajudar un botànic mallorquí, en Guillem Alomar.

[Em mostra en un plànol de Palma la zona on es trobava la clínica on la Niki va tenir el seu fill Philip i els Bonner els seus tres fills. Es troba en el triangle format pel carrer de Monsenyor Palmer, el del marquès de la Sénia i el passeig Marítim].

Li demano per fer-nos una foto junts i accepta content. M'hauria agradat que s'hi veiés la magnífica vista al mar que es contempla des de la seva sala, però no és possible pel contrallum. A les fotos que ens fem sortim molt riallers i li agraden.

En marxar em trobo amb Eva Bonner a l'ascensor i tinc ocasió de saludar-la. Ha estat una entrevista agradabilíssima.

21 ABRIL 2015: entrevista a Eva Bonner per telèfon

EB Com que no hi sent molt bé, si no li fa res, li parlaré en castellà.

CB No es preocupi, m'és indiferent. Quina relació tenia amb la Niki?

EB No tuve una relación muy íntima con Niki. En París, al principio, Niki estudiaba arte dramático. Yo tengo un año y medio más que mi marido Anthony y cuatro más que Niki, y esto ya marcaba una distancia. Además, Niki procedía de una familia muy rica de Nueva York, había ido a esos colegios privados de monjas de Nueva York... En fin, que Niki y yo procedíamos de mundos muy diferentes. ¡Pero nos queríamos mucho!

Cuando estábamos en París, yo iba a clases a la Sorbona. De hecho yo ya estudiaba en París en 1948. Después, cuando Niki dejó a Harry, la vimos poco.

Íntimas amigas, no lo fuimos. Tony y Harry sí que eran íntimos amigos. Se conocieron de jóvenes, sus familias se conocían. Muchas veces nos reuníamos los tres. (Tony, Eva y Harry).

Tengo memorias graciosas de cuando alquilamos juntos la casa cercana a la Porte d'Orléans, en París. Niki era muy chistosa con los gatos [me cuenta, también, que a uno le llamó *Chat gris* y al otro *Chat noir*]. Laura, la hija de Niki y Harry, estaba allí; pero no recuerdo nada de ella.

Fuimos hasta Marsella juntos, viajamos en barco juntos y estuvimos, aproximadamente un mes en una pensión en Palma, mientras buscábamos casa. Nosotros fuimos a Sant Agustí, y ellos a Deià.

Harry y Tony se escribían mucho.

Cuando Niki estuvo en la clínica porque nació Philip, nosotros nos quedamos con Laura. Después íbamos a Llucalcari a verles.